

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา

ศิลปะ เป็นสิ่งสุนทรที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อสนองความต้องการทางสุนทรียะ เพื่อให้เกิด “ความพอใจที่รื่นรมย์” ดังที่ แพทย์ สหาย (2512 : 24) อธิบายว่า

ศิลปะ¹ คือ การแสดงออกของอารมณ์ที่ทำให้เกิดความพอใจ ความพอใจ ในที่นี้ คือ ความพอใจที่รับรู้สีกได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น สัมผัส การรับรู้ของประสาทสัมผัสเพียงเพื่อรู้ไม่ใช่เรื่องของศิลปะ แต่การรับรู้ส่วนลึก ความสัมพันธ์ของรูปลักษณะที่ปรากฏในสรรพสิ่งที่ประสาทสัมผัสรับได้ว่า มีความพอเหมาะพอดี เป็นความพอใจที่รื่นรมย์นั้น เป็นความรู้สึกทางสุนทรียะที่มนุษย์ และสัตว์ชั้นสูงใกล้เคียงระดับมนุษย์ทำทว่ามี การที่สามารถบรรยายถ่ายทอดความรู้สึกทางสุนทรียะนี้ออกมาในสื่อให้ตัวเองและผู้อื่นรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสได้ คือ การสร้างศิลปะ

กล่าวได้ว่า ศิลปะเป็นการแสดงออกของอารมณ์ ที่ทำให้เกิดความพอใจแก่ทั้งผู้สร้างและผู้รับ ความพอใจเมื่อรับรู้สิ่งงามเป็นความรู้สึกทางสุนทรียะตามธรรมชาติของมนุษย์เกิดขึ้นเมื่อได้รับความพอดีของความสัมพันธ์ในรูปลักษณะของสิ่งทั้งหลาย ผู้สร้างศิลปะจึงต้องมีความสามารถที่จะสร้างหรือประกอบวัสดุ ซึ่งมีส่วนลึกที่สัมพันธ์กันอย่างพอดี ให้ผู้รับรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส

แม้ศิลปะมิได้สำคัญเทียบเท่าปัจจัยพื้นฐานทางชีวภาพ เช่น อาหาร น้ำ อากาศ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ที่ร่างกายขาดแล้วอาจเป็นอันตรายต่อชีวิต แต่ศิลปะมีความสำคัญต่อจิตใจของมนุษย์ ทุกชาติ ทุกภาษามาเป็นเวลานาน และอาจมีมานานเทียบเท่าการปรากฏของมนุษย์ในโลก

---

¹ ศิลปะ พิมพ์ตามต้นฉบับ ปัจจุบันเขียนตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 เป็น ศิลปะ

วรรณคดีจัดเป็นงานสร้างสรรค์ทางศิลปะประเภทหนึ่งที่มีภาษาเป็นวัสดุ วรรณคดีประเภทเรื่องเล่าที่เรียกว่า นิทานหรือนิยาย¹ เกิดขึ้นตั้งแต่แรกเริ่มมีอารยธรรม ด้วยเหตุผลที่มนุษย์มีความต้องการใช้จินตนาการและต้องการได้รับ “การปลอบใจจากเรื่องราวที่มีได้เกิดแก่ชีวิตมนุษย์โดยแท้จริง” (ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2543 : 4 – 5) เรื่องเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นงานประเภทเรื่องประโลมโลก (Romance) ทั้งในรูปนิทานคำกลอนและกลายมาเป็นบทละครหรือบทพากย์ เช่น สังข์ทอง สมุทรมโฆษ คาวี พระสุธน – มโนราห์ นักวรรณคดีศึกษาได้ตั้งข้อสังเกตว่า การรับปัญญาสชาติมาแต่อาจไม่ได้แปลมาโดยตรงแต่รับผ่านการบอกเล่าเมื่อมีการแพร่กระจายแล้ว โดยมีการแต่งเติมเนื้อความ เพื่อเป็นวัสดุของความบันเทิงในทางวรรณคดีมากกว่าจะใช้สอน (ดวงมน จิตรจางค์, 2544 : 34)

ตัวละครเอกในเรื่องประโลมโลกมักเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมสูงและเป็นบุคคลในอุดมคติ ตัวละครเหล่านี้ใช้การยึดมั่นในคุณธรรมนำตนให้ฝ่าฟันอุปสรรค ต่อสู้ธรรมและได้รับผลตอบแทนเป็นความสุข งานประเภนี้จัดเป็นเรื่องประโลมโลกก็ด้วยเหตุผลที่ให้ความหวังแก่ผู้รับ ในขณะที่อาจจะหาความยุติธรรมได้ยากในโลกแห่งความเป็นจริง (ส่ง เทพาสิต, 2526 : 88)

ในยุคปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงของสังคม การเมือง การศึกษา ศาสนาส่งผลให้บทบาทหน้าที่ของบุคคล มีความซับซ้อนขึ้น เรื่องประโลมโลกที่มีตัวละครเป็นบุคคลในอุดมคติ และมีโครงเรื่องที่ให้ความหวังต่อผู้ยึดมั่นในคุณธรรม ก็ไม่เพียงพอที่จะแสดงปัญหาของยุคใหม่ ดังนั้น ผู้คนจึงต้องการบันเทิงคดีในรูปแบบใหม่ “...ที่แสดงทุกด้านทุกมุมแห่งชีวิตสมัยใหม่” (วิทย์ วิศวศรียนนท์, 2531 : 58) บันเทิงคดีชนิดนี้ก็คือนวนิยายและเรื่องสั้น

ในประเทศไทย งานสองประเภนี้ปรากฏขึ้นตั้งแต่ช่วงหัวเลี้ยวของวรรณคดีไทยเมื่อต้องปรับเปลี่ยนระบบต่าง ๆ ในสังคม เพื่อตั้งรับการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก เป็นต้นมา หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 จนถึงช่วงรัฐบาลเผด็จการ (2500 – 2516) นักเขียนซึ่งมีความตื่นตัวทางการเมือง ใช้เรื่องสั้นแสดงปฏิกิริยาต่อปัญหาของชนชั้นความไม่เป็นธรรมทางสังคม หรือความคิดความเชื่อที่เป็นปฏิปักษ์กับชีวิต อันอาจเป็นเพราะ

¹ นิทานในประเทศไทยมักมีที่มาจาก 3 แหล่งใหญ่ คือ ตำนานต่างๆ เช่น ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ (ยโสธร) ตามองล่าย (ประจวบคีรีขันธ์) แหล่งที่สอง คือ ชาดกในพุทธศาสนา (นิทานในรูปหนึ่งซึ่งเก่าแก่มาก) ทั้งในนิบาต (ขยายเป็นอรรถกถาชาดก) เช่น มหาชาติคำหลวง ร่ายยาวมหาเวสสันดร และนอกนิบาต (ปัญญาสชาติ) เช่น สมุทรมโฆษคำฉันท์ เสือโคคำฉันท์ ส่วนแหล่งที่สาม คือ นิทานต่างประเทศที่สำคัญ เช่น รัมเกียรตี อีเหนา

เรื่องสั้นมีรูปแบบที่เอื้อต่อการสื่อความคิดอย่างกระชับและสอดคล้องกับยุคสมัย ดังที่ สุชาติ สวัสดิ์ศรี (2518 ข : (13)) กล่าวว่า

เรื่องสั้น เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่ง ซึ่งเกิดจากความคิด
เชิงสร้างสรรค์ของมนุษย์ต่อเหตุการณ์และภาวะแวดล้อมของสังคม และ
การเติบโตทางความคิดนี้ มีปัจจัยทางความก้าวหน้าของเทคนิคมาปรุงแต่ง
ให้พัฒนาไปตามยุคสมัย...

ทัศนะข้างต้น แสดงให้เห็นว่า เรื่องสั้นเป็นงานสร้างสรรค์ที่มีพื้นฐานมาจากการสังเกตชีวิตและสิ่งแวดล้อม การแสดงทัศนะต่อความเป็นไปของสังคมของผู้เขียน เป็นลักษณะเด่นของเรื่องสั้น เพราะนักเขียนที่มีจิตสำนึกทางสังคมสูงมักแสดงความคิดวิพากษ์วิจารณ์สังคมอย่างลุ่มลึก เพื่อเป็นแนวทางให้คนในสังคม ตระหนักถึงสิ่งที่พึงปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อย่างไรก็ตาม โลกทัศน์ที่มีต่อภาวะสังคมของผู้แต่งจะตอบสนองผู้อ่านได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับกลวิธีการนำเสนอที่ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับยุคสมัย

หากย้อนไปพิจารณาเรื่องสั้นยุคแรกๆ จะพบว่า ผู้แต่งได้ปรับใช้ขนบนิทานในการเล่าเรื่องเพื่อวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ในสังคมในสมัยของตน ดังเช่น เรื่อง “ว่าด้วยนิทานโบราณ” (สุมาลี วีระวงศ์ (บรรณาธิการ), 2530 : 69) ด้วยขนบนิทานจึงมีบทบาทของลิงที่สอนให้เทพารักษ์ ตระหนักถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ เป็นการตอบแทนคุณแทนที่จะวางอำนาจเหนือพระองค์ เรื่องสั้นเรื่องนี้ใช้แสดงความคิดเชิงสร้างสรรค์ต่อสถานการณ์ที่อำนาจของพระมหากษัตริย์ถูกสั่นคลอน ในช่วงที่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน อันเป็นช่วงที่เสนาบดีและขุนนางกลุ่มอนุรักษนิยมมีอำนาจมาก กลุ่มสยามหนุ่มจึงใช้หนังสือพิมพ์ ดร.โผนาทเป็นกระบอกเสียง ในขณะเริ่มดำเนินการปฏิรูปการปกครอง(ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2523 : 1 – 3)

ทัศนะที่เชื่อมโยงกับภาวะแวดล้อมทางสังคม ใน “ว่าด้วยนิทานโบราณ” และอีกหลายเรื่องในช่วงนี้ บ่งชี้ถึงความเอาใจใส่ต่อบทบาทที่หลากหลายของบุคคล ท่ามกลางบริบททางสังคมวัฒนธรรมอันซับซ้อนขึ้น และปัญหาของมนุษย์หลายระดับตามบทบาทและสถานภาพที่สัมพันธ์กับผู้อื่น (สุมาลี วีระวงศ์ (บรรณาธิการ), 2530 : 19) ในช่วงแรกๆ เมื่อเทียบกับนวนิยายซึ่งกำเนิดขึ้นพร้อมๆ กัน แต่เน้นเรื่องแปลเป็นส่วนใหญ่ เรื่องสั้นเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตของสังคมไทยในสมัยใหม่ ที่ตัวละครอาจมีความบกพร่องในการดำเนินชีวิต และไม่ได้ประสบความสำเร็จตามสูตรของนิทานประโลมโลก แต่แสดงปัญหาของสังคมไทยได้อย่างแยบยล เช่น เรื่อง “คุณย่าเพ็ง” “ทะเลิกเทิกทาก” “ตาบอดสอดตาเห็น” จุดต่างจากเรื่องประโลมโลกของบันเทิงคดีขนาดสั้น คือ ตัวละครที่เป็นบุคคล

ธรรมดาสามัญทั่วไป ต้องเผชิญปัญหาอย่างตรงต่อความเป็นจริง เช่น แม่อำ ใน “ความรักของผู้ร้าย” (สุมาลี วีระวงศ์(บรรณาธิการ), 2530 : 95 – 102) ที่ต้องเลือกระหว่างการช่วยเหลือคนรัก ซึ่งเป็นขโมยกับความซื่อสัตย์ต่อเจ้านายที่อุปการะเลี้ยงดูตนมา เนื้อเรื่องที่แฝงการวิจารณ์ความอ่อนแอของชายคนรัก และความวางเฉยของแม่อำต่อความผิดหวังได้อย่างมีอารมณ์ขัน ทำให้เรื่องสั้นมีคุณค่ากว่าการสะท้อนสังคมอย่างตรงไปตรงมาเท่านั้น

เรื่องสั้นอาจแบ่งตามยุคสมัยได้ 4 ช่วง คือ ยุคเพื่อชีวิต (2493 – 2500) ยุคแสวงหา (2507 – ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516) แล้วเป็นยุควรรณกรรมการเมือง (2516 – 2519) หลังจากนั้นเรียกว่า ยุคศัตรูที่สิ้นไหล (หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519) ดังจะกล่าวต่อไป แนวคิดศิลปะเพื่อชีวิต ซึ่งแพร่หลายอย่างกว้างขวางในราว พ.ศ. 2493 (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2542 : 145) มีอิทธิพลต่อนักเขียนกลุ่มก้าวหน้า ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง แนวคิดนี้ชี้ว่า นักเขียนมีภารกิจในการตีแผ่ปัญหาของประชาชนผู้ยากไร้ และการชี้ความสำคัญของการรับใช้เพื่อนมนุษย์ ดังเรื่องสั้น “คำขานรับ” ของ ศรีบูรพา (สุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2541 : 71) บทประพันธ์นี้ให้แรงบันดาลใจต่อนักเขียนรุ่นต่อมา ดังปรากฏความคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์เด่นชัดในเรื่องสั้นแนวเพื่อชีวิต เช่น ฟ้ายาบกัน ของลาว คำหอม ฟ้ายาบกัน เป็นรวมเรื่องสั้นที่ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2501 ซึ่งอยู่ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่มาแพร่หลายในการตีพิมพ์ครั้งที่ 2 เมื่อปี 2512 ช่วงที่เรียกว่า ยุคแสวงหา ในคำนำผู้เขียนแถลงว่า

ข้าพเจ้าได้เขียนขึ้นมาด้วยความรู้สึกว่า ตนเอง กำลังเขียนคำร้องทุกข์ โดยตั้งใจจะเสนอสภาพความยากไร้ ความเสื่อมโทรมและความล้าหลังของชาวไร่ ชาวนา ซึ่งเป็นพลเมืองในประเทศ “ด้วยเจตนาจะเรียกขานมโนธรรม” ของชาวเมือง ชนชั้นผู้ปกครองและนายเงินที่มั่งคั่ง บรรดาที่มีชีวิตอยู่อย่างหรูหรา สมบูรณ์สุข เหมือนกับอยู่ในอีกโลกหนึ่ง และตั้งใจที่จะเสนอปัญหาเหล่านั้น กับพวกปัญญาชน ซึ่งแม้จะเป็นชนส่วนน้อย แต่ก็ เป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงสูง (ลาว คำหอม, 2522 : 9) (เน้นโดยผู้วิจัย)

คำแถลงข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ลาว คำหอม มุ่งจะนำเสนอความทุกข์ยากของคนส่วนใหญ่ในสังคม ให้ชาวเมืองและคนที่มีสถานะสูงกว่าได้รับรู้ โดยคาดหวังว่า ผู้บริหารจะเห็นความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงสังคม นั่นคือ ขจัดความเหลื่อมล้ำต่ำสูงระหว่างชนชั้น ลาว คำหอม จึงมุ่งแสดงความต้อยต่ำของชาวบ้านอย่างนายนาค นางาม ใน “เชียดชาคำ” ที่ต้องปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีเพราะความเกรงกลัวกฎหมาย “ชมชานไปอำเภอเหมือนคนบ้า”

เพื่อรับสวัสดิการของรัฐ 200 บาทในฐานะที่มีลูก 5 คน จนยอมทอดทิ้งลูกที่ถูกกักให้เผชิญความตาย (ลาว คำหอม, 2522 : 42)

ปัญหาความไม่เท่าเทียมด้านสาธารณสุขและสวัสดิการในชีวิตประชาชน อีกทั้งการละเลยหน้าที่ของข้าราชการเช่นนี้ พ้องระบบราชการไทยที่ไร้ประสิทธิภาพ การวิพากษ์-วิจารณ์ในเรื่องสั้นนี้กระตุ้นให้ผู้อ่านครุ่นคิดถึงปัญหาความไม่เท่าเทียมกัน และชี้ให้เห็นความเหลื่อมล้ำของสังคมไทยได้อย่างน่าคิด

กล่าวได้ว่า งานเขียนประเภทเรื่องสั้นตั้งแต่ พ.ศ. 2506 – พ.ศ. 2519 ได้รับอิทธิพลด้านแนวคิดจากศรีบูรพา นักเขียนผู้เป็นต้นแบบในการวิพากษ์วิจารณ์สังคม และเชิดชูสามัญชน ดังที่ตัวเอกในเรื่องสั้น “คำขานรับ” เรียกร้องให้คนหนุ่มสาวกำหนดเป้าหมายชีวิตที่การรับใช้สังคม เมื่อเห็นว่า การศึกษาไม่ควรเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น แต่ต้องยังประโยชน์เพื่อคนส่วนใหญ่ด้วย ในสภาวะที่การศึกษาไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง เขาก็ตัดสินใจจะทิ้งการศึกษาในมหาวิทยาลัย จิตสำนึกขบถของตัวเอกในเรื่องสั้น “คำขานรับ” ที่จะไม่เดินตามค่านิยมของสังคมเช่นนี้ มีอิทธิพลต่อคนหนุ่มสาวในยุคแสวงหา ซึ่งต่อต้านบรรยากาศฟุ้งเฟ้อในมหาวิทยาลัย และตื่นตัวที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเช่น ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบท จึงกล่าวได้ว่า จิตสำนึกขบถของคนรุ่นใหม่เกิดขึ้นเพราะต้องการเห็นความเป็นธรรมของสังคม (สุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2541 : 75 – 76) แม้ “การตั้งคำถามและตอบคำถามอันเนื่องมาจากปรากฏการณ์ทางสังคม” ยังจำกัดอยู่ในกลุ่มปัญญาชนและนักศึกษาหัวก้าวหน้า แต่ความตื่นตัวของนักเขียนที่รวมตัวกันในมหาวิทยาลัย ก็เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมรุ่นใหม่ (สุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2541 : 82)

การรวมกลุ่มของนักเขียนในมหาวิทยาลัย เกิดจากความต้องการแสวงหาเพื่อนร่วมต่อสู้ในด้านวรรณกรรมและทางสังคม กลุ่มนักเขียนที่โดดเด่นในช่วงแรกของยุคแสวงหา คือ กลุ่มหนุ่มหน้าสาวสวย และพระจันทร์เสี้ยว (เสถียร จันทิมาธร, 2525 ก : 391) กลุ่มพระจันทร์เสี้ยว เป็นกลุ่มที่สร้างนักเขียนเรื่องสั้น ที่สนใจกลวิธีการเขียนแบบใหม่แทนที่การหักมุม กลวิธีดังกล่าวนี้ได้แก่การบรรยายแบบคลื่นสำนึก (Stream of Consciousness) งานประเภทสัญลักษณ์ (Symbolism) และประเภทเหนือจริง (Surrealism) มีนักเขียนเด่นๆ คือ นิพนธ์ จิตรกรรม เขียน “ความหวังวันอังคาร” (2509) นิคม รายยวา เขียน “คนบนต้นไม้” (2510) สุรัชย์ จันทิมาธร เขียน “แล้งเข็ญ” (2511) วิทยากร เชียงกุล เขียน “ถนนสายที่นำไปสู่ความตาย” (2512) สุชาติ สวัสดิ์ศรี เขียน “รถไฟเด็กเล่น” (2512) เป็นต้น (สุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2541 : 88)

ในบรรดานักเขียนกลุ่มพระจันทร์เสี้ยว นิคม รายยวา นับเป็นผู้มีผลงานมาตั้งแต่ พ.ศ. 2510 และพัฒนามาถึงช่วงหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 คือ พ.ศ. 2519 – พ.ศ. 2530 ที่เรียกว่า ยุคศัตรูที่ลึนไหล ถึงแม้ผู้สร้างงานยังให้ความสนใจปัญหาความอยุติธรรมใน

สังคม ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในวรรณกรรมแห่งความสำนึกเชิงสังคม แต่ภาพศัตรูของประชาชนไม่ตายตัว พอที่จะระบุชัดว่า กลุ่มบุคคลใดเป็นผู้สร้างปัญหา ดังที่มีข้อสังเกตว่า “...ศัตรูของประชาชน ไม่ปรากฏตัวให้เห็นอย่างแจ่มชัด จับให้มันคั้นให้ตายไม่ได้ เรียกได้ว่าเป็นศัตรูที่ลึนไหลอยู่ตลอดเวลา...” (เจตนา นาควัชระ, 2530 : 6) การที่นักเขียนวรรณกรรมยุคใหม่ไม่แสดงว่าบุคคลใดเป็นผู้สร้างปัญหาอย่างตายตัวนี้ บ่งชี้ว่านักเขียนตระหนักถึงความเลื่อมซ้อนของปัญหา ที่ยากเกินกว่าที่จะชี้ชัดว่ามาจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นอกจากนี้ (เจตนา นาควัชระ, 2530 : 4 – 6) ยังกล่าวว่า การครุ่นคิดถึงความซับซ้อนของปัญหา จนเกิดข้อคิดเชิงปรัชญา ก็น่าจะมาจากการเรียนรู้ในประสบการณ์อันเข้มข้นจากเหตุการณ์นองเลือดทั้งสองครั้ง คือ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 อันจัดเป็นมรดกทางปัญญา

นิคม รายยวา เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับมรดกทางปัญญาดังกล่าว และได้สร้างผลงานประเภทนวนิยายที่มีนัยทางปรัชญาอย่างเด่นชัด 2 เรื่อง คือตะกวดกับคอบุและตลิ่งสูง-ซุงหนัก ในเรื่องแรก นิคมพยายามชี้ว่า มูลเหตุของปัญหาอาจอยู่ที่ความบกพร่องภายในของมนุษย์ แต่ความเลวร้ายก็มีด้านที่ตืออยู่เหมือนกัน และเป็นส่วนที่มนุษย์จำเป็นต้องพิจารณา หลังจากนั้น นิคมได้สร้างงานที่แสดงความคิดทางปรัชญาอย่างลุ่มลึกคือ นวนิยายตลิ่งสูงซุงหนัก อันมีเนื้อหากกระตุ้นให้ค้นหาคุณค่าที่แท้จริงของชีวิต และเป็นผลงานที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน ในปี 2531

ในขณะที่งานประเภทนวนิยายของนิคม รายยวา ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง นำสังเกตว่า งานเขียนประเภทเรื่องสั้นของนิคม รายยวา ซึ่งเป็นผลงานในช่วงแรกๆ ได้รับความสนใจในวงจำกัด ทั้งๆ ที่ผลงานประเภทร้อยแก้วของนิคมโดดเด่นในด้านการนำเสนอสัญลักษณ์มาใช้แสดงปรัชญาชีวิต อันทำทลายให้ผู้อ่านขบคิดและตีความชีวิตไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าผลงานประเภทนวนิยาย บทวิจารณ์หรืองานวิจัยที่กล่าวถึงงานประเภทร้อยแก้วมีค่อนข้างน้อย และมักเป็นการศึกษาแบบแยกองค์ประกอบ ที่ขาดการเชื่อมโยงว่าเป็นปัจจัยของการบรรลุภารกิจของศิลปกรรมที่จะสนองความต้องการทางสุนทรียะได้เพียงใด อีกทั้งงานเขียนประเภทร้อยแก้วของนิคม รายยวา ยังมีหลายประเด็นที่เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้ศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาว่า งานเขียนประเภทร้อยแก้วของนิคม ได้แสดงพัฒนาการด้านความคิดด้วยกลวิธีการประพันธ์อย่างไร และบทประพันธ์มีคุณค่าชวนให้ครุ่นคิดมากน้อยเพียงใด

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมาย องค์ประกอบ ปฏิสัมพันธ์กับสังคมและการประเมินคุณค่าของเรื่องสั้น

เรื่องสั้น เป็นวรรณกรรมที่กำเนิดใหม่ในวัฒนธรรมตะวันตก เป็นบทประพันธ์ ร้อยแก้ว ที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับนวนิยาย เพื่อตอบสนองความต้องการบันเทิงคดีในชีวิตที่ซับซ้อนขึ้นของสังคมยุคใหม่ เรื่องสั้นและนวนิยายของไทย ซึ่งเริ่มปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นส่วนหนึ่งของการรับอิทธิพลตะวันตก ในขณะที่มีการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมที่พลเมืองมีบทบาทหน้าที่หลากหลายขึ้น (ตุลา เดชพลากุล, 2545 : 68)

แม้มีนักประพันธ์จำนวนไม่น้อยพยายามให้คำจำกัดความเรื่องสั้น เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน โดยเฉพาะการพิจารณาเรื่องสั้นจากขนาดของเรื่องและจำนวนคำ¹ ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่นักวรรณคดีบางกลุ่มยอมรับ แต่ไม่ถือเป็นข้อสรุปตายตัว เพราะการพิจารณาที่ขนาดของเรื่องและจำนวนคำ ดูเหมือนจะเสี่ยงต่อการโต้แย้งอยู่ไม่น้อย

สุชาติ สวัสดิ์ศรี (2518 ก : 44) ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า การกำหนดจำนวนคำยังไม่ครอบคลุมเพียงพอ เพราะยังมีเรื่องสั้นที่มีขนาดยาวหรือสั้นกว่าที่กำหนด โดยเฉพาะเรื่องสั้นสมัยใหม่ และเห็นว่าไม่ควรนำเอาขนาดของเรื่องและจำนวนคำมาวัดคุณค่าของเรื่องสั้น ทั้งนี้เพราะขนาดของเรื่องสั้น น่าจะขึ้นอยู่กับเอกลักษณ์ของนักเขียน ทศนะนี้สอดคล้องกับความเห็นของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2531 : 44) ซึ่งกล่าวว่า ความสั้นยาวไม่ใช่สิ่งสำคัญ หากผู้แต่งสามารถแสดงชีวิต ความลึกซึ้งเกี่ยวกับความเข้าใจที่มนุษย์พึงมีต่อกันให้ผู้อ่านซาบซึ้งได้

ในประเด็นเดียวกันนี้ นักวรรณคดีศึกษาได้ชี้ว่า ด้วยเรื่องสั้น "...มีลักษณะยืดหยุ่น ไม่ตายตัวแล้วแต่ที่ศนะและมีมือของศิลปินเป็นรายๆ ไป..." โดยเฉพาะในด้านความสั้นยาวและการเลือกเน้นองค์ประกอบของเรื่องสั้น การกำหนดความยาวจึงไม่ใช่สิ่งสำคัญนัก เพราะลักษณะเด่นของเรื่องสั้นไม่ได้อยู่ที่ความสั้นยาว หากแต่อยู่ที่ความสมบูรณ์ในตัวเองและความเป็นเอกภาพของทั้งเนื้อเรื่องและความรู้สึกนึกคิด (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2531 : 60 – 61) ลักษณะเด่นดังกล่าว ถือเป็นธรรมชาติของเรื่องสั้น ที่ส่งผลให้ผู้แต่งสื่อสารสู่ผู้รับได้อย่างกระชับและกระทบใจ สรุปได้ว่า สำหรับนักวรรณคดีศึกษาแล้ว เรื่องความสั้นยาวไม่ใช่ประเด็นสำคัญ หากงานเขียนนั้นยังคงมีลักษณะธรรมชาติของเรื่องสั้น สามารถแสดงความเข้าใจชีวิตและกระทบอารมณ์ผู้อ่านอย่างลึกซึ้ง

¹ เอช.จี.เวลส์ กล่าวว่าไว้ว่า เรื่องสั้นควรยาวไม่เกินหมื่นคำ และควรไม่ให้ยาวเกินกว่าที่จะอ่านให้จบได้ภายในครึ่งชั่วโมง (เก็บความจาก วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2531 : 61)

ส่วนการที่เรื่องสั้นมีองค์ประกอบคล้ายคลึงกับนวนิยาย จนเป็นเหตุให้ผู้ศึกษาวรรณคดีเข้าใจคลาดเคลื่อนว่า เรื่องสั้นเรื่องหนึ่งต้องมีองค์ประกอบ อันได้แก่ ตัวละคร ฉาก แก่นเรื่อง และโครงเรื่องนั้น สุदारตน์ เสรีวัฒน์ (2522 : 19) ผู้ศึกษาวิวัฒนาการของเรื่องสั้นในยุคบุกเบิกได้กล่าวว่า แม้เรื่องสั้นประกอบด้วย แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ตัวละคร บรรยายฉาก แต่มิได้หมายความว่า เรื่องสั้นเรื่องหนึ่งต้องมีองค์ประกอบทั้งหมด กล่าวคือ ไม่อาจกล่าวได้ว่าเรื่องสั้นที่ขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ถือเป็นเรื่องสั้น เพราะเรื่องสั้นบางเรื่องผู้แต่งมุ่งเน้นเพียงส่วนหนึ่ง องค์ประกอบอื่นก็ด้อยความสำคัญลงไป ในประเด็นนี้ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2531 : 61) ได้ชี้ให้เห็นว่า เรื่องสั้นกับนวนิยายแตกต่างกัน ตรงที่โครงสร้างและจุดมุ่งหมาย กล่าวคือ “เรื่องสั้นมุ่งเอกภาพและความเข้มข้น ส่วนนวนิยายมุ่งความหลากหลายและความซับซ้อนหลายชั้นหลายเชิง” ถ้าเรื่องสั้นแสดงความรู้สึกนึกคิดหลายประการหรือซับซ้อนก็ทำให้แนวเรื่องหรือจุดเน้นไม่แจ่มชัด

การที่เรื่องสั้นเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่ง ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่มีต่อเหตุการณ์ และภาวะแวดล้อม (สุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2518 ข : (13)) ทำให้งานประเภทนี้เป็นงานเขียนที่บ่งชี้ความสัมพันธ์ของผู้แต่งกับสังคมได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ เมื่อผู้สร้างงานวรรณคดีเป็นสมาชิกของสังคมย่อมสังเกตเห็นชีวิต กิจกรรม และปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมอยู่เป็นประจำ จึงไม่อาจเลี่ยงที่จะแสดงทัศนะในการวิพากษ์วิจารณ์สังคมวัฒนธรรมผ่านงานของตน ซึ่งอาจนำเสนอแง่มุมชีวิตที่หลากหลาย อันนำไปสู่ความเข้าใจปัญหาที่สลับซับซ้อนในการดำเนินชีวิต การเรียนรู้ชีวิตตลอดจนการคัดกรองประสบการณ์ เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านเข้าใจชีวิตนั้น ล้วนเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาวรรณคดีมีอาจมองข้ามได้ ประสบการณ์ของผู้แต่งเป็นสิ่งที่สร้างความชัดเจนชีวิต และความชัดเจนชีวิตก็ทำให้ทัศนะที่มีต่อโลกและชีวิตของผู้แต่งกว้างขวางลึกซึ้งขึ้น

ด้วยเหตุนี้การวรรณคดีศึกษาจึงถือว่า ทัศนะของผู้แต่งเป็นโครงสร้างของความคิดและอารมณ์ ที่มีบทบาทในการกำหนดเนื้อหาและองค์ประกอบของเรื่อง การเข้าใจโลกทัศน์ของผู้แต่ง จึงเป็นแนวทางให้เข้าถึงวรรณคดีได้ดียิ่งขึ้น (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2542 : 8) ความจริงที่ว่า โลกทัศน์ของผู้แต่งเชื่อมโยงกับโลกทัศน์ของสังคม เป็นที่มาของความคิดว่า “การศึกษาความสัมพันธ์ของวรรณคดีกับสังคม เป็นแนวทางหนึ่งแห่งความพยายามที่จะวิจักษณ์เนื้อแท้ เป้าหมาย และบทบาทแห่งวรรณคดี” (ดวงมน จิตรจำนงค์, 2528 : 241) กล่าวได้ว่าเมื่อโลกทัศน์ของผู้แต่งเป็นกรอบโครงสำคัญในการสร้างงานศิลปะ การทำความเข้าใจโลกทัศน์และสิ่งแวดล้อมของผู้แต่ง ก็เป็นหนทางให้ผู้อ่านเข้าถึงงานเขียนได้อย่างลึกซึ้งกว่าการศึกษาเฉพาะตัวงาน

เมื่อเรื่องสั้นเป็นวรรณกรรมที่สื่อสารความคิดอันเป็นปฏิกิริยาต่อเหตุการณ์และภาวะแวดล้อม และสร้างขึ้นเพื่อสนองความต้องการของคนในยุคใหม่ที่ประสบปัญหา เมื่อเผชิญการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งซับซ้อนและกระทบต่อการดำเนินชีวิต นำสังเกตว่า ในช่วงที่มี

ความขัดแย้งทางการเมือง เรื่องสั้นเป็นประเภทวรรณกรรมที่นักเขียนกลุ่มก้าวหน้าเลือกใช้มากกว่างานประเภทอื่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะลักษณะเฉพาะของเรื่องสั้นที่มีแก่นเรื่องเดี่ยวและโครงเรื่องสมบูรณ์ในตัวเอง การเสนอประเด็นความคิดทางสังคมการเมืองจึงแจ่มชัด และมีพลังกระทบใจผู้อ่านรุนแรง สมเจตนาธรรมณ์ของผู้แต่ง (รินฤทัย สัจจพันธุ์, 2541 ข : 66 – 67) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วง 14 ตุลาคม 2516 ถึง 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเป็นช่วงที่สถานการณ์ทางการเมืองเข้มข้นและรุนแรง คนรุ่นใหม่ในยุคแสวงหาได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบและแนวคิดจากนักเขียนกลุ่มก้าวหน้า เช่น ศรีบูรพา ลาว คำหอม ดังนั้น งานเขียนในช่วง 14 ตุลาคม 2516 จนถึง 6 ตุลาคม 2519 จึงมักใช้เรื่องสั้นสะท้อนถ่ายทอดทัศนะหรือความพยายามหาคำตอบที่มีต่อสังคม ชีวิต และการศึกษา

ในช่วงนี้คนหนุ่มสาวพากันต่อต้านบรรทัดฐานที่สังคมยึดถือ เพราะเห็นว่าขัดแย้งกับความจริง พวกเขาจึงพยายามศึกษาเรียนรู้ปัญหาและหาคำตอบใหม่ แต่เรื่องสั้นที่จะมีพลังในการสื่อสารก็จำเป็นต้องมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ด้วย และอาจต้องขยายวงกว้างมากกว่าการแสดงทัศนะทางสังคมเท่านั้น เรื่องสั้นจึงเป็นวรรณคดีที่สนองความต้องการทางสุนทรียะแก่มนุษย์และหล่อเลี้ยงจิตใจให้มีพลังเฉกเช่นเดียวกับวรรณคดีประเภทอื่น โดยผู้แต่งไม่อาจปฏิเสธว่าผลงานที่ยิ่งใหญ่ยอมให้ความหลุดรุษและยังคุณค่าทางปัญญาแก่ผู้อ่าน ดังที่เจตนา นาควิธระ (2542 : 84) เห็นว่าวรรณกรรมเอก “เป็นเครื่องกระตุ้นอารมณ์และกระตุ้นปัญญา” นั่นคือ นอกจากวรรณคดีจะให้ความหลุดรุษแก่ผู้อ่านตามภารกิจหลักแล้ว วรรณคดีที่มีคุณค่ายังกล่อมเกล่าจิตใจให้ผู้อ่านสำนึกในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ รู้เท่าทันชีวิต จึงกล่าวได้ว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับชีวิตเป็นความสัมพันธ์ที่เสริมสร้างปัญญา” (เจตนา นาควิธระ, 2542 : 1)

หากผู้แต่งสร้างงานเพื่อโน้มนำให้ผู้อ่านเข้าถึงอารมณ์และความคิดของผู้แต่ง การศึกษาวรรณคดีทั้งด้านเนื้อเรื่องหรือความคิดและด้านความงามก็ต้องกระทำไปด้วยกันให้สอดคล้องกับค่านิยมที่ถือตามผู้ประพันธ์ ระดับ “กวีเอก” ว่า “วรรณคดี คือ การแปลชีวิต + การสร้างความงาม” (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2531 : 136) ดังนั้น ผู้ศึกษาวรรณคดีจำเป็นต้องเข้าใจว่า ผู้สร้างงานวรรณคดีไม่อาจสร้างความงามได้ ถ้ายังไม่ได้ตีความชีวิตไว้ในเนื้อหา และความงามที่ไม่เชื่อมโยงกับความหมายชีวิตตามทัศนะของผู้แต่ง ก็ไม่มีคุณค่าอย่างแท้จริง ด้วยเหตุผลเช่นนี้เนื้อหาทางอารมณ์และความคิด จึงเป็นปัจจัยของการสร้างความงาม และความงามก็เป็นปัจจัยให้เนื้อหากระทบอารมณ์ผู้อ่านอย่างลึกซึ้งเช่นกัน

ความงามของบทประพันธ์ที่ปรากฏแก่ผู้อ่าน ขึ้นอยู่กับความประสาธน์ของรูปแบบและเนื้อหาที่ให้ความรู้จักชีวิต การเรียนวรรณคดีวิจารณ์จึงถือเป็นการเรียนรู้ชีวิตมนุษย์ในเชิงสุนทรียภาพทางภาษา (ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2543 : 2) ดังนั้น การพิจารณาคุณค่าของวรรณคดี จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงคุณค่าทั้งสองด้าน คือ คุณค่าทางวรรณศิลป์และคุณค่า

ทางปัญญาได้ ในแง่คุณค่าทางวรรณศิลป์ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2514 : 144 – 145) ได้อธิบายไว้ว่า

...คุณค่าทางวรรณศิลป์ คือ คุณค่าทางกลวิธีนั่นเอง ได้แก่ ส่วนวน ภาษา เกลี้ยงเกลา ใช้ถ้อยคำที่กระทบใจคน เสริมสร้างความประณีตทางอารมณ์ มีตัวละครที่มีอุปนิสัยนำพิจารณาศึกษา มีเหตุการณ์ในเรื่องที่เร้าใจและผูกใจผู้อ่านไว้ได้ โครงเรื่องและเนื้อเรื่องไม่ขัดกับลักษณะนิสัยของตัวละคร...

เห็นได้ว่า คุณค่าทางวรรณศิลป์เป็นศิลปะในการประกอบวัสดุ(ภาษา) อันกระทบต่ออารมณ์ของผู้อ่านให้รู้สึกซาบซึ้ง หรือสะเทือนใจไปกับชีวิตของตัวละครในเรื่อง พลังทางศิลปะของวรรณคดีถือเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้วรรณคดีมีคุณค่าข้ามยุคสมัยและถิ่นที่ ทั้งนี้เพราะวรรณคดีที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์สูงย่อมเป็นเรื่องที่มีคุณค่าทางปัญญา หรือคุณค่าทางจริยธรรมในความหมายลึกด้วย ด้วยเหตุนี้ วรรณคดีที่กระทบอารมณ์ผู้อ่านจึงสามารถกระตุ้นให้ขบคิดหรือตีความได้หลายแง่มุม และกล่าวได้ว่า “...วรรณคดีที่มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คน ก็คือวรรณคดีที่ให้ความประทับใจ หรือผัสสะไหวสะเทือนพอที่จะเหนียวโน้มให้ผู้อ่านมีความรู้สึกร่วมด้วย...” (ดวงมน จิตรจำนงค์, 2528 : 242)

อย่างไรก็ตาม แม้ภารกิจหลักของวรรณคดีมิใช่การสั่งสอนศีลธรรมอย่างโจ่งแจ้ง แต่วรรณคดีที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์สูงย่อมกระตุ้นให้ขบคิดเชิงจริยธรรมที่ลึกซึ้งจนถึงขั้นปรัชญาได้ด้วย และงานประเภทนี้ก็มักทำทนายการพินิจของมนุษย์อย่างไม่รู้จบ ทั้งนี้เพราะวรรณคดีเป็นการสื่อสารที่มีพลังในการเร้าความคิดใคร่ครวญ ที่ควบคู่กับสัมผัสทางอารมณ์ อันนำไปสู่ความชัดเจนชีวิต ดังที่ วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2531 : 114) กล่าวไว้ว่า วรรณคดีช่วยให้ขบคิดปัญหาแห่งชีวิตด้วยการสังเกตวิถีการของตัวละคร อันจะทำให้รู้เท่าทันความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่น และช่วยให้เข้าใจตัวเองดีขึ้น ดังนั้น คุณค่าของวรรณคดีอีกส่วนหนึ่งที่ผู้ศึกษาควรตระหนักก็คือคุณค่าทางปัญญาหรือคุณค่าทางจริยธรรม

อย่างไรก็ตาม คุณค่าทางปัญญาไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปของการสั่งสอนความคิดทางศีลธรรมอย่างโจ่งแจ้ง แต่ควรสามารถ “ปลุกความสำนึกเชิงจริยธรรมด้วยสำนวนที่แฝงอยู่ในวรรณกรรม” (เจตนา นาควิษระ, 2539 : 297) ความเข้าใจชีวิต ซึ่งหมายถึงการยอมรับชีวิตในทุกแง่มุม อาจเห็นจากวรรณคดีที่ตัวละครที่มีความบกพร่องทางจริยธรรม สามารถทำให้ผู้อ่านรู้จักตัวตนในส่วนลึกของมนุษย์ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจชีวิตนั่นเอง

สรุปได้ว่า ในฐานะที่เรื่องสั้นเป็นวรรณคดีประเภทหนึ่ง มีธรรมชาติและภารกิจไม่ต่างจากวรรณคดีประเภทอื่น เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินคุณค่าเรื่องสั้นจึงเป็นเกณฑ์เดียวกัน คือคุณค่าทางวรรณศิลป์ และคุณค่าทางปัญญา

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับวรรณกรรมแห่งความสำนึกเชิงสังคม

การวิจัยวรรณกรรมปัจจุบันประเภทเรื่องสั้น ในระดับมหาบัณฑิตของไทย มี 2 ลักษณะ คือ การศึกษาเรื่องสั้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง กับการศึกษาเรื่องสั้นของนักเขียนเป็นรายบุคคล มีข้อสังเกตว่า (ตุลา เดชพลากุล, 2545 : 11) การศึกษาเรื่องสั้นของนักเขียนรายบุคคล เมื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของเรื่อง มักไม่เน้นการเชื่อมโยงกับทัศนะของผู้แต่ง มีงานวิจัยจำนวนไม่น้อยที่แยกวิเคราะห์องค์ประกอบของเรื่องสั้นออกเป็นหัวข้อ จนดูเหมือนว่าการวิจัยที่แยกองค์ประกอบทำให้แนวทางนำเสนอมีลักษณะตายตัวและกลายเป็นสูตรสำเร็จ (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2530 : 118 อ้างถึงใน ตุลา เดชพลากุล, 2545 : 11) ผู้วิจัยเห็นว่า ปัจจัยของคุณภาพงานวิจัยคือความคิดเรื่องธรรมชาติและภารกิจของบทประพันธ์ในฐานะที่เป็นงานศิลปะและเป็นเครื่องสื่อสาร อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมสังคม เมื่อผู้ศึกษาระหนักถึงปฏิสัมพันธ์ของเรื่องสั้นกับสังคม โดยไม่มองข้ามบทบาทของผู้แต่ง การศึกษาวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้น จึงกระทำควบคู่กับการศึกษาบริบทในการแต่งเพื่อเชื่อมโยงกับทัศนะของผู้แต่ง อันจะนำไปสู่การเข้าถึงวรรณคดีได้ดีกว่าการศึกษาเฉพาะตัวงาน

ต่อไปนี้จะอภิปรายถึงการวิเคราะห์ตัวงานซึ่งอาศัยความรู้ประวัติของผู้แต่งและบริบททางสังคมเป็นส่วนประกอบ การศึกษาเรื่อง “คำพิพากษาและเวลา : การศึกษาเชิงปรัชญา” ของคำรพ ทันศรี (2541) พบว่า ชาติได้รับอิทธิพลทางความคิดจากสุชาติ สวัสดิ์ศรีที่แต่งเรื่องสั้น โดยนำปรัชญาเอ็กซิสเต้นเชียลลิสม์ของ ฌอง ปอล ซาร์ตร์ มาวิพากษ์วิจารณ์สังคมในช่วงรัฐบาลเผด็จการที่ปัญญาชนต้องการเสรีภาพ คำรพวิเคราะห์ว่า แม้ คำพิพากษาได้รับอิทธิพลจากแนวปรัชญาที่ว่า “นรกคือผู้อื่น” แต่ชาติตีความแตกต่างจากความคิดของซาร์ตร์ซึ่งเห็นว่า นรกคือผู้อื่นสำหรับผู้ที่อ่อนแอ เพราะยอมให้สภาพแวดล้อมบีบบังคับ ในขณะที่ฟักใน คำพิพากษา ของชาติ ได้รับความทุกข์ อันเกิดจากการกระทำของผู้อื่นที่มีต่อเขา แม้เขากลัวหาญที่จะรักษาความดีของตน ด้วยการไม่ไล่สมทรวงหญิงไม่สมประกอบซึ่งเป็นแม่เลี้ยงออกไปจากชีวิต แต่การถูกรุมทำร้ายด้วยอคติของคนรอบข้างอย่างต่อเนื่องก็ทำให้เขาต้องหนีความทุกข์ทรมานด้วยเกล้า ความตายของฟักที่ถูกสังคมพิพากษานี้ กระตุ้นให้ผู้อ่านย้อนกลับมาคิดถึงการทำ วิธีคิด และการปฏิบัติของเราต่อผู้อื่นได้เป็นอย่างดี การที่ “เคราะห์กรรม” ของฟักได้รับคำอธิบายด้วย “ความโหดเหี้ยมทางปรัชญา” ก็นับว่าสอดคล้องกับแนวทางประพันธ์ในยุคศตวรรษที่สิบเก้า ส่วนเวลา เมื่อศึกษาบริบททางสังคมวัฒนธรรม ประกอบการวิเคราะห์

ตัวงาน คำรพพบว่า แนวคิดของผู้แต่งเป็นปฏิกิริยาต่อปัญหาด้านสังคมวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิต กล่าวคือ เมื่อผู้คนต้องการอยู่รอดในสังคม ต่างก็ดิ้นรนต่อสู้จนเกิดการเอาเปรียบต่อกัน ละทิ้งค่านิยมที่ดีงาม เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ละเลยวัฒนธรรมของสังคมไทยแต่เดิม คือความสัมพันธ์ในครอบครัว เมื่อคุณธรรมของคนในสังคมเสื่อมถอยลง สภาพการดำเนินชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไป คำรพชี้ว่า นอกจาก ชาดินำแนวคิดทางพุทธปรัชญา ที่แสดงว่าชีวิตเป็นทุกข์และไม่มีเที่ยงแท้มาต่อต้านกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมแล้ว ชาดิยังแสดงศรัทธาในสัญชาตญาณ ฝั่ดีของมนุษย์ และพยายามเรียกร้องให้มนุษย์รักษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เพื่อสังคมจะดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความผันผวนต่าง ๆ

ตุลา เดชพลากุล (2545) ศึกษาประวัติผู้แต่งและบริบททางการประพันธ์เพื่อประกอบการวิเคราะห์ตัวงาน ใน “การวิเคราะห์เรื่องสั้นของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล” จำนวน 3 เรื่อง คือ ฤดูกาล (2523) ดอกไม้ (2527) และคนกับเสือ (2539) ตุลาพบว่า ประสบการณ์ในวัยเด็กที่มีพื้นฐานครอบครัวยากจน และการเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ทำให้เสกสรรค์เผชิญกับความไม่เป็นธรรมอันหนักหน่วงและหลากหลาย ซึ่งส่งผลต่อโลกทัศน์ของผู้แต่งที่เน้นคุณค่าทางจริยธรรมและคุณค่าของมนุษย์ ดังที่ผู้วิจัยสรุปว่า

...รวมเรื่องสั้นทั้งสามเล่มบ่งบอกคุณค่า ซึ่งสร้างสมขึ้นในประสบการณ์ การต่อสู้ และการค้นหาความหมายในชีวิตของผู้แต่ง และปฏิกิริยาต่อปัญหาสังคม ในบริบทของการประพันธ์ในช่วง 3 ทศวรรษ คือตั้งแต่ 2516 – 2539 ...ผู้แต่ง ได้นำเสนอทั้งปัญหาและคุณค่าของมนุษย์อย่างเอาจริง เอาจัง ในแง่ปัญหา เขายืนยันว่า ความไม่เป็นธรรมทางสังคม ระบบสังคม และค่านิยมที่ไม่เอื้ออำนวย อีกทั้งความอ่อนแอภายในของมนุษย์เป็น ปัจจัยสำคัญของความทุกข์และการกระทำอันเลวร้ายต่อกันในสังคม ในขณะที่การยึดถือในคุณค่าสำคัญเป็นทางออกของปัญหาเพียงอย่างเดียว เท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแสวงหาความเป็นอิสระทางจิตวิญญาณ ...(ตุลา เดชพลากุล, 2545 : (3))

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมของ นิคม รายยวา

ตะกวดกับคบบุ (2526) เป็นนวนิยายเรื่องแรกของ นิคม รายยวา ที่ตีพิมพ์ครั้งแรกใน ปี พ.ศ. 2526 และได้รับรางวัลชมเชยจากงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติในปีเดียวกัน ในปี พ.ศ. 2528 นวนิยายเรื่องนี้ ได้เข้ารอบคัดเลือกรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์แห่งอาเซียน

หรือซีไรต์ (ปูนปิดทอง ของกฤษณา อโศกสิน ได้รับรางวัล) อย่างไรก็ตาม ตะกวดกับคบบุ ซึ่งมีความโดดเด่นด้านความหมายซ่อนเร้นด้วยการใช้สัญลักษณ์ก็แสดงว่า นิคมยังพยายามนำเสนอความคิดเพื่อกระตุ้นปัญญาของผู้อ่าน

งานประเภทนวนิยายของนิคมเรื่องนี้ (ตะกวดกับคบบุ) กับเรื่องต่อมาคือ ตีลังสูงซุงหนัก (2527) กระตุ้นให้มีการวิเคราะห์ตีความเชื่อมโยงกับการศึกษากลวิธี ดังที่มีการศึกษาการใช้สัญลักษณ์ในเรื่องแรกซึ่งสื่อความคิดหลักว่า “...ความดีและความชั่วเป็นทวิลักษณ์ที่ควบคู่กัน และมีอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง” (ดวงมน จิตรจําานงค์, 2531 : 121) ความลุ่มลึกของความหมายข้างต้นนี้ พ้องกับทัศนะของเจตนา นาควัชระ (2530 : 6 – 9) ที่กล่าวว่า ผู้แต่งได้แสดงปัญหาสังคมเชิงปรัชญา เพื่อชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า ปัญหาซับซ้อนเกินตีแผ่ออกมาเป็นภาพขาวดำอย่างเด็ดขาดได้ ในบางครั้งความไม่ดีก็อาจกลายเป็นส่วนหนึ่งของทางรอดของชีวิตได้เช่นกัน

นอกจากนี้ เจตนา นาควัชระ (2530 : 8 – 9) ยังเห็นว่า ตะกวดกับคบบุ เป็นวรรณกรรมที่ชี้ปัญหาและแสดงทางออกไว้อย่างแฝงเร้น ดังเห็นจากการแทรกภาพของธรรมชาติเป็นระยะในท้องเรื่อง ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้วิจารณ์เห็นว่า เป็นกลวิธีการเขียนที่น่าสนใจ เพราะดูจะไม่เกี่ยวข้องกับการดำเนินเรื่องโดยตรง ทัศนะข้างต้นวิเคราะห์ได้ว่า นิคมเป็นนักเขียนที่มุ่งแสดงความคิดเชิงปรัชญาโดยใช้ประโยชน์จากการสร้างองค์ประกอบของเรื่องอย่างจริงจัง ทั้งนี้เป็นไปได้ว่า นิคมเชื่อมั่นในพลังวรรณศิลป์ว่า สามารถโน้มนำให้ผู้อ่านเข้าใจสารทางความคิดหรือปรัชญาชีวิตได้อย่างลุ่มลึก ดังทัศนะของเจตนา ที่ว่า “...การปลุกความสำนึกเชิงสังคมอาจทำได้ดีที่สุด ด้วยวิธีการของศิลปะก็ได้ เพราะการจะเปลี่ยนใจมนุษย์นั้นคงไม่มีวิธีใดดีกว่า จับใจเขาเสียก่อนด้วยสุนทรียอารมณ์” (เจตนา นาควัชระ, 2530 : 9) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ประเด็นความหมายอันลุ่มลึกของชีวิต ที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ผู้แต่งนั้น ผู้วิจารณ์ทั้งสองท่านเห็นพ้องกันว่า ประสบการณ์อันเข้มข้น ที่เกิดจากการเฝ้าสังเกตเหตุการณ์นองเลือดทั้งสองครั้ง คือ 14 ตุลาคม 2516 กับ 6 ตุลาคม 2519 มีส่วนในการหล่อหลอมความคิดอ่านแก่ผู้แต่ง ดังที่ ดวงมน จิตรจําานงค์ (2531 : 123) กล่าวว่า นิคมได้ตระหนักถึงความผิดพลาดของบ้านเมืองในช่วงเวลาที่ผ่านมามาว่า เกิดขึ้นเพราะความเข้าใจผิดหลายประการ อันเป็นผลจาก “...ความขาดแคลนในส่วนลึกของความตระหนักในชีวิต...”

เมื่อเขียนนวนิยายเรื่องต่อมา คือ *ตลิ่งสูงซุงหนัก*¹ ซึ่งได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน ในปี 2531 ก็มีผู้วิจารณ์หลายท่าน ร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ดังจะเห็นได้จากบทวิจารณ์ที่ประมวลมาดังต่อไปนี้

คำประกาศของคณะกรรมการตัดสินรางวัลซีไรต์ ประจำปี 2531 (2531 : 236) ได้กล่าวถึงนวนิยายเรื่องนี้ว่า “แนวการเขียนและกลวิธีที่ใช้ในนวนิยายเรื่องนี้มีลักษณะเด่น ได้แก่ การเล่าเรื่องผ่านกระแสสำนึกของตัวเอก การใช้สัญลักษณ์ การสรรใช้ถ้อยคำภาษาที่สั้น กะทัดรัด และสมบูรณ์ด้วยความหมาย” เช่นเดียวกับ นิตยา มาศะวิสุทธิ (2536 : 114) ที่เห็นว่า “จุดเด่นของนวนิยายเรื่องนี้อยู่ที่กลวิธีอันแยบคายหลายหลาก ที่ผู้เขียนใช้ในการถ่ายทอดแนวคิดซึ่งเป็นนามธรรมออกมาให้ผู้อ่านเห็นเป็นภาพชีวิต... ได้อย่างน่าประทับใจ” วิเคราะห์ได้ว่าพลังของการสื่อสารขึ้นอยู่กับความสอดคล้องของความหมายกับกลวิธีการนำเสนอ อันบ่งถึงความเอาใจใส่ต่อการสร้างงานศิลปะของผู้แต่ง

ส่วน เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ซึ่งเป็นนักเขียนและนักวิจารณ์เห็นว่า *ตลิ่งสูงซุงหนัก* โดดเด่นทั้งด้านเนื้อหาและรูปแบบ นิคมนำเสนอเนื้อหาที่กล่าวถึงปัญหาของมนุษย์ ซึ่งหมายถึง การแสวงหาความหมายที่แท้จริงของชีวิตได้อย่างงดงามผ่านการใช้สัญลักษณ์ และการเรียงร้อยเหตุการณ์ที่กระจัดกระจายให้คงความหมายเป็นเอกภาพ อันนำไปสู่ภาวะการเข้าถึงแก่นแท้ของการดำรงอยู่ เสกสรรค์ เห็นว่า นอกจากผู้แต่งต้องการสื่อความหมายของชีวิต และการเรียนรู้ในระดับจิตวิญญาณแล้วยังวิจารณ์สังคม ซึ่งหมายถึง การตีแผ่ปัญหาอันหนักหน่วงของมนุษย์ที่ยึดมั่นถือมั่นในอุปาทานมากกว่าการแสวงหาความหมายที่แท้จริงของชีวิตได้อย่างแยบยลอีกด้วย ทศนะของผู้แต่งตามความเห็นของผู้วิจารณ์ ก็คือ “การปลดปล่อยทางวัตถุกับการปลดแอกทางจิตวิญญาณนั้นต้องดำเนินควบคู่กันไป” (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2536 : 178 – 181)

ในประเด็นเดียวกันนี้ แม้โดยสรุปประกอบกุล อิงคุทานนท์ (2533 : 15 – 23) เห็นว่า *ตลิ่งสูงซุงหนัก* มีความโดดเด่นทั้งด้านรูปแบบและเนื้อหา แต่ความเห็นบางประการของผู้วิจารณ์ก็อาจจะต้องพิจารณาทบทวนอย่างรอบคอบ โดยเฉพาะในประเด็นที่ผู้วิจารณ์กล่าวว่า

¹ ได้รับรางวัลนวนิยายดีเด่นจากงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติในปี พ.ศ. 2528 และถูกเสนอชื่อเข้าชิงรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียนในปีเดียวกัน แต่ไม่ได้รับการพิจารณาในรอบสุดท้ายเพราะความหนาไม่ถึงตามที่กำหนด ต่อมาในปี พ.ศ. 2531 นวนิยายเรื่องนี้ก็ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน โดยคณะกรรมการได้เปลี่ยนหลักเกณฑ์ ซึ่งเป็นข้อจำกัดด้านความหนาออกไป (เก็บความจาก วรพจน์ ฌ นคร, 2531 : 5)

หนังสือเล่มนี้ ควรจะได้รับการยอมรับว่าเป็นหนังสือสร้างสรรค์เล่มหนึ่ง เพราะผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นเหตุแห่งปัจจัย ผล และข้อแก้ไครบวงจร ชี้ให้เห็นความดำรงชีวิตของสรรพสิ่งที่ต้องเกี่ยวคู่ระหว่างกัน ทั้งในสังคมและธรรมชาติ การดำเนินเรื่องของผู้แต่งกลมกลืนคล้องจองสอดรับกันเป็นลูกโซ่ และจบท้ายด้วยข้อแก้ไข ทำให้ความคิดไม่แตกกระจาย ยิ่งผู้เขียนมีความระมัดระวังและความประณีตในการใช้ถ้อยคำ และให้ความสำคัญต่อความหมายของคำที่เขียนขึ้นมา ยิ่งทำให้แก่นหรือประเด็นของเรื่องโดดเด่นขึ้นมาอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นคำพูดหรือการบรรยาย เราจะได้แง่คิดเสียส่วนใหญ่เสมอ... (กอบกุล อิงคุทานนท์, 2533 : 21) (เน้นโดยผู้วิจัย)

เหตุผลว่า นวนิยายเรื่องนี้ควรได้รับการยอมรับว่าเป็นงานสร้างสรรค์ เพราะ “ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นเหตุแห่งปัจจัย ผล และข้อแก้ไครบวงจร” โดย “ดำเนินเรื่องอย่างกลมกลืนคล้องจอง...จบท้ายด้วยข้อแก้ไข” อาจเป็นกฎตายตัวเกินไป ถ้ามองวิธีการนำเสนออาจใช้ได้หลากหลาย เช่น ข้อแก้ไขอาจแฝงอยู่ในสาเหตุของปัญหา การพบความจริงของค่างายก็แฝงอยู่ในความสูญเสียอันชวนเศร้าสลด นอกจากนี้ คำว่างานสร้างสรรค์ก็ไม่ได้หมายความว่านักเขียนเป็นผู้ค้นพบเองทั้งหมด นักวิจารณ์บางคนเห็นว่า นิคมนำสังฆธรรมที่ปวงศาสดาเทศนา มา “...กล่าวซ้ำอย่างหนักแน่น...” (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2536 : 182) นั้นแสดงว่า ทศนะของผู้แต่งอาจมาจากความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลักธรรม แต่คนส่วนใหญ่เข้าใจไม่ถึง และไม่เคยมิตเชื่อมโยงกับปัญหาที่เกิดขึ้นจริง

เมื่อพิจารณาลักษณะการสร้างงานของนิคม รายยวา จะเห็นได้ว่า จุดเด่นอยู่ที่ความหมายซ่อนเร้น ดังกล่าวได้ว่า

...นิคม รายยวา จัดได้ว่าเป็นนักเขียนที่สร้างงานชวนอ่านอย่างยิ่ง เพราะวรรณกรรมของเขาไม่บอกความอย่างตรงไปตรงมา แต่จะสื่อความด้วยลักษณะ ซึ่งกระตุ้นให้ผู้อ่านตีความด้วยตัวเองอยู่ตลอดเวลา แม้แต่ชื่อเรื่องก็เป็นสัญลักษณ์ที่ทำทายการตีความอยู่แล้ว เช่น ตะกวดกับคบบุ (2526)...(เจตนา นาควิธระ, 2530 : 6-7)

ในแง่สารทางปรัชญาของ ตลิ่งสูงซุงหนัก ดวงมน จิตรจ้านงค์ (2531 : 125) ได้ชี้ว่า นิคมนำเสนอปัญหาอันหนักหน่วงของมนุษย์ซึ่งหมายถึงความไม่เข้าใจชีวิตว่า การประจักษ์ค่าของชีวิตเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ เพราะกว่าที่มนุษย์จะล่วงรู้ก็อาจต้องแลกกับความตาย

แต่ผู้แต่งก็เชื่อว่า มนุษย์ยิ่งใหญ่พอที่จะพิชิตความเข้าใจนั้นได้ โดยเรียนรู้จากการดำเนินชีวิต และการใช้ชีวิต ผู้วิจารณ์เห็นว่า การตัดสลับระหว่างภาพและความทรงจำในอดีตกับปัจจุบัน มีส่วนสำคัญในการแสดงกระบวนการคิดของตัวละคร ส่วนการใช้ลีลาบทสนทนาที่สั้น กระชับ เพื่อเน้นสิ่งที่อยู่ในใจมากกว่าสิ่งที่มนุษย์พูดกันนั้น เป็นจุดเด่นของนวนิยายเรื่องนี้ ผู้วิจารณ์คนเดียวกันยังแสดงความเห็นไว้ในบทวิจารณ์อีกชิ้นหนึ่ง เรื่อง “ตลิ่งสูงซุงหนัก โศกนาฏกรรมของคนสามัญ” ว่า นวนิยายเรื่องนี้ได้ “...บรรจุความหมายอันล้ำลึกเอาไว้จนเพียบพูน นิคม ร่ายยาว ได้ก้าวมาสู่พันธกิจ อันเต็มสมบูรณ์ของผู้สร้างงานประพันธ์...นั่นคือ การสร้างความเข้าใจต่อความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์ชาติ ผู้ร่วมชะตากรรมเดียวกันไม่ว่าในยุคสมัยใด...” (ดวงมน จิตรจ้านงค์, 2535 – 2536 : 117)

ในขณะที่ เจตนา นาควัชระ (2530 : 9 – 11) ตั้งข้อสังเกตว่า นวนิยายเรื่องนี้ได้แปรปัญหาสังคมให้กลายเป็นประเด็นเชิงอภิปรัชญา และมีแนวการเขียนที่เปลี่ยนไป ได้แก่ ความเรียบง่ายในการดำเนินเรื่อง มีการปรับเทคนิคการเล่าเรื่อง โดยสลับลำดับก่อนหลังของเหตุการณ์ การเขียนเป็นไปในลักษณะของการรำพึงกับตัวเอง อย่างที่เรียกกันว่า “monologue interieur” ไม่ใช่เร้าผู้อ่านด้วยเหตุการณ์ภายนอกเหมือนตะกวดกับคอบุ่ ส่วนวนที่ใช้ในการเขียนก็เปลี่ยนไป คือบางครั้งมีลักษณะเป็นกวีนิพนธ์ บางครั้งมีลักษณะคล้ายหนังสือปรัชญาหรือหนังสือเทศน์สั่งสอน การใช้สัญลักษณ์ก็มีความเข้มข้นยิ่งขึ้น วิเคราะห์ได้ว่า นิคมครุ่นคิดแสวงหาความหมายของชีวิต หรือคุณค่าของความเป็นมนุษย์อย่างจริงจัง ขณะเดียวกันเขาก็พยายามคิดค้นกลวิธีการเขียนใหม่ๆ อันเอื้อให้ผู้อ่านเข้าใจปัญหาชีวิตที่เขานำเสนอผ่านวรรณกรรมยิ่งขึ้น จึงกล่าวได้ว่า งานเขียนประเภทนวนิยายของนิคม ค่อยๆ พัฒนาขึ้นอย่างปรากฏชัด สอดคล้องกับที่ผู้วิจารณ์เคยตั้งข้อสังเกตว่า “ทางแสวงหาความหมายของชีวิตในงานเขียนของนิคม ร่ายยาว ดูจะไม่หยุดนิ่งกับที่...” (เจตนา นาควัชระ, 2530 : 9)

เมื่อพิจารณาทัศนะของผู้วิจารณ์เท่าที่ประมวลมา พบว่า ผู้วิจารณ์เห็นตรงกันว่า ตลิ่งสูงซุงหนัก มีความโดดเด่นทั้งด้านเนื้อหาและรูปแบบ ความสอดคล้องของความหมายชีวิตในเชิงปรัชญากับกลวิธีการนำเสนอ แสดงถึงความเอาใจใส่ในการสร้างงานศิลปะของผู้แต่ง

ในยุคแรกๆ นิคมเน้นสร้างงานประเภทเรื่องสั้น เจตนา นาควัชระ (2530 : 9) กล่าวถึงเรื่องสั้นในชุด *คนบนต้นไม้* (2527) ว่า จุดเด่นในงานวรรณกรรมยุคแรกๆ ของนิคม คือการใช้สัญลักษณ์กระตุ้นให้ผู้อ่านแสวงหาความหมาย

อวยพร เสียงหอม (2540 : 16) ในงานวิจัย “วิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ในวรรณกรรมของนิคม ร่ายยาว” ได้อ้างถึงงานวิจารณ์ของวิทยากร เชียงกุลไว้ว่า ผู้เขียนมีความพิถีพิถันในการสร้างโครงเรื่อง และบทสนทนาเพื่อสื่อความหมายถึงผู้อ่าน เรื่องสั้นของนิคมมักเป็นเรื่องชีวิตของคนธรรมดาสามัญส่วนใหญ่ ผู้เขียนไม่แทรกความคิดเห็น อารมณ์ความรู้สึก

อย่างโจ่งแจ้ง มีบางเรื่องและผู้เขียน “...ตั้งใจเขียนในเชิงสัญลักษณ์เพื่อแสดงปรัชญาความนึกคิดของผู้เขียน...”

อวยพร เสียงหอม (2540 : บทคัดย่อ) ศึกษาทั้งนวนิยายและเรื่องสั้นของนิคมพบว่า นิคมใช้สัญลักษณ์ในชื่อเรื่อง ชื่อตัวละคร ตัวละคร ฉาก ความคิดคำนึงของตัวละคร บทสนทนา และเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง ถึงแม้ว่านิคมใช้สัญลักษณ์ไม่หลากหลาย แต่สัญลักษณ์ที่เลือกใช้ “ก็จะตีความได้ในด้านความคิดทางปรัชญาเสมอ” แม้ผู้วิจัยพยายามนำจุดเด่นในงานเขียนของนิคม ซึ่งหมายถึงการใช้สัญลักษณ์มาศึกษาวิเคราะห์ แต่เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดแล้วพบว่า ผู้วิจัยเน้นการระบุสัญลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรม จนมองข้ามผลของสัญลักษณ์ที่มีต่อการสื่อสารไปอย่างน่าเสียดาย นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังไม่ได้ศึกษาพัฒนาการในการสร้างงานของผู้แต่ง

ส่วนบทวิเคราะห์ “เรื่องสั้นสามเรื่องของนิคม รายยาว แห่งกลุ่ม ‘พระจันทร์เสี้ยว’ ของค่างพลู (2524 : 66 – 75) ที่กล่าวถึงเรื่องสั้นของนิคม จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ “เช้าวันหนึ่ง” “สิ่งที่หล่อนพอจะทำได้ หลังจากทนมไผ่” (ตามต้นฉบับ) และ “คนดำน้ำ” ค่างพลู พบว่า แนวเรื่องส่วนใหญ่ในงานของนิคม มุ่งเน้นเสนอความคิดหลักเป็นสำคัญ และสิ่งที่ทำให้งานของนิคมมีเสน่ห์ คือ รายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ ที่ทำให้ผู้อ่านขบคิดถึงความหมายซ่อนเร้นได้ งานเขียนของนิคม “...จึงไม่ได้เขียนเอาไว้ให้ ‘อ่านเล่นๆ’ ...แต่กลับชวนขบคิดและท้าทายต่อการตีความเสมอ” (ค่างพลู, 2524 : 72 – 73) อย่างไรก็ตาม การแยกวิเคราะห์องค์ประกอบของเรื่องสั้น ระหว่างเนื้อหากับเทคนิควิธีออกจากกัน และมุ่งเน้นเรื่องย่อมากกว่าการเพ่งพินิจทัศนะผู้แต่งของผู้วิจารณ์ ทำให้ไม่อาจชี้ความหมายซ่อนเร้น อันเป็นจุดเด่นในงานเขียนตามความคิดเห็นของผู้วิจารณ์ ดังที่กล่าวไว้ในตอนต้นได้

เห็นได้ว่า ขณะทำงานเขียนประเภทนวนิยายของนิคม ได้รับความสนใจและตีความกันอย่างเอาจริงเอาจัง แต่เมื่อพิจารณางานเขียนประเภทเรื่องสั้น ซึ่งเป็นงานในยุคแรกๆ ของนิคม (2510 – 2516) กลับพบว่า มีผู้สนใจศึกษาค้นคว้าน้อย ทศนวิจารณ์และงานวิจัยเท่าที่ประมวลมาส่วนใหญ่ก็เป็นการศึกษาแบบแยกองค์ประกอบเท่านั้น นอกจากนี้ ยังมีงานเรื่องสั้นของนิคมที่เขียนขึ้นใหม่ในระยาะ 2525 – 2527 และ 2542 ซึ่งยังไม่มีการศึกษาอย่างชัดเจน ผู้วิจัยเห็นว่า งานเขียนประเภทเรื่องสั้นของนิคม รายยาว ยังมีประเด็นที่น่าจะเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยศึกษาตีความอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะประเด็นพัฒนาการและคุณค่าของงาน ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า ควรจะได้ศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการด้านความคิดและกลวิธีการประพันธ์ รวมทั้งคุณค่าของงานประพันธ์ ทั้งคุณค่าทางปัญญาและคุณค่าทางวรรณศิลป์ ในงานเขียนประเภทเรื่องสั้นของนิคม รายยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษางานเขียนประเภทเรื่องสั้นของนิคม รายยวา ในประเด็นพัฒนาการด้านความคิด และกลวิธีการประพันธ์
2. ศึกษาคุณค่าของงานประพันธ์ ทั้งคุณค่าทางปัญญาและคุณค่าทางวรรณศิลป์

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

ความรู้เรื่องพัฒนาการทางความคิดในเรื่องสั้นของนิคม รายยวา จะให้ความเข้าใจประวัติความคิดส่วนหนึ่งในสังคมปัจจุบัน ส่วนกลวิธีการประพันธ์ที่ศึกษาเชื่อมโยงกับคุณค่าทางวรรณศิลป์ ก็จะแสดงลักษณะเฉพาะของผู้แต่งในฐานะผู้สร้างงาน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์วรรณกรรมไทยสมัยปัจจุบัน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ มุ่งศึกษางานประเภทเรื่องสั้นของนิคม รายยวา เรื่องสั้นที่นำมาวิเคราะห์เป็นเรื่องสั้นของ นิคม รายยวา ที่เขียนขึ้นในช่วง พ.ศ. 2510 – พ.ศ. 2516 และช่วง พ.ศ. 2525 – พ.ศ. 2527 และงานทั้งหมดได้ตีพิมพ์รวมเล่มในชื่อ คนบนต้นไม้ (2527) จำนวน 13 เรื่อง กับงานที่เขียนขึ้นใหม่ในปี 2542 อีก 1 เรื่อง เรื่องสั้นในช่วงแรกมี 10 เรื่อง คือ คนบนต้นไม้ เข้าวันหนึ่ง มากับลมฝน ตึก ความเปลี่ยนแปลง ปล่อยนก คนดำน้ำ สิ่งที่หล่อนพอจะทำได้ ต้นทาง ฝันแล้ง เรื่องสั้นในช่วงหลังมี 4 เรื่อง คือ เป็นลม บ่ายของหมอกควัน อุหมัง และسابเสื่อ

นิยามศัพท์เฉพาะ

พัฒนาการทางความคิด หมายถึง พัฒนาการด้านทัศนะที่มีต่อชีวิตและโลกของผู้แต่ง

กลวิธีการประพันธ์ หมายถึง ลักษณะเด่นในงานเขียนของผู้แต่ง ในงานวิจัยนี้ เน้นศึกษา สัญลักษณ์ ผู้เล่าเรื่องและมุมมอง

คุณค่าของบทประพันธ์ หมายถึง คุณค่าที่ประจักษ์แก่ผู้รับ ประกอบด้วยคุณค่าทางวรรณศิลป์ คือคุณค่าที่เกิดจากพลังกระทบอารมณ์ของการสื่อสาร และคุณค่าทาง

ปัญญา อันเกิดจากความหมายในตัวตน ที่ให้ความรู้ความเข้าใจชีวิตและสังคม และกระตุ้นให้เกิดความสำนึกในทางสร้างสรรค์

ยุคแสวงหา หมายถึง ช่วงเวลาตั้งแต่สิ้นยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2507 จนถึง ก่อน 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งเป็นยุคที่คนรุ่นใหม่มีความตื่นตัวที่จะแสวงหาคุณค่าที่ต่างจากค่านิยมเดิม และเริ่มตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ต่อสังคม

ยุคศัตรูที่สิ้นไหล หมายถึง คำเรียกขานเพื่อแสดงลักษณะร่วมของวรรณกรรมในช่วงหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ถึง 2530 ที่มีความซับซ้อนเกินกว่าจะแบ่งแยกผู้สร้างปัญหา กับ ผู้ถูกกระทำให้ออกจากกันอย่างเด็ดขาดได้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขั้นรวบรวมข้อมูลและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง
  - 1.1 รวบรวมเรื่องสั้นของ นิคม รายยวา
  - 1.2 ศึกษาบริบททางสังคมวัฒนธรรม และบริบททางวรรณกรรมของงานเขียนในขอบเขตการวิจัย
  - 1.3 ศึกษากลวิธีการประพันธ์เรื่องสั้น
  - 1.4 ทบทวนบทวิจารณ์งานของ นิคม รายยวา
2. ขั้นศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ ตีความ และประเมินคุณค่าของเรื่องสั้นในขอบเขตการวิจัย
3. ขั้นสรุปและอภิปรายผล

นำเสนอผลการวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์ และให้ข้อเสนอแนะ